

FAIANȚĂ ENGLEZEASCĂ DIN SECOLUL AL XIX-LEA AFLATĂ ÎN COLECȚIILE MUZEULUI DE ISTORIE A MOLDOVEI IAȘI (II)

Ioan IAȚCU*

De forme și dimensiuni diferite, în culori variate, vasele din faianță și porțelan de proveniență engleză, franceză, germană ori otomană constituiau un capriciu, dar și o necesitate a societății românești de la mijlocul veacului al XIX-lea, care absorbea, tot mai mult, influențele estetice de sorginte vest-europeană: „și multe cești, pahare, chisele de dulceți, ibrice și lighene mai sparseră bieții oameni” – rememora Dumitru C. Moruzi, ultimul cronicar al Iașilor, atunci când făcea referire la „reconversia” profesională a slujitorilor de la curțile boierești –, „până se deprinseră a sluji înmănușați” la mesele din sufragerii, după moda *à la française*¹. În urma unor astfel de accidente casnice, din considerente practice, dar și superstițioase², vesela spartă ajungea în gropile menajere, în șanțurile de la marginea zăplazurilor sau, pentru evitarea producerii unor leziuni prin tăiere sau înțepare, cel mai adesea era aruncată în haznale, la un loc cu alte obiecte ascuțite sau tăioase. Altfel stăteau lucrurile atunci când vasele erau abandonate în colțurile unei pivnițe de la vreun conac boieresc sau din incinta vreunui han. Astăzi ele constituie adevărate surse de datare, mai ales atunci când prezintă și mărci de producător.

Ca urmare a cercetărilor arheologice care s-au realizat în anii '50 în diferite zone ale Iașului (zona curților domnești, fostul sediu al Secției Financiare), așa cum au fost cele întreprinse de Alexandru Andronic și colaboratorii săi, Muzeul de Istorie a Moldovei păstrează în patrimoniul său câteva vase de faianță; de la an la an, colecțiile se măresc cu noi obiecte de acest tip.

În studiul de față, din punct de vedere tipologic, distingem șase piese de faianță - însemnate cu ștampila de producător sau cel mai adesea nemarcate –, din cadrul unor servicii de masă (farfurii de mari și mici dimensiuni), dar și din grupa obiectelor sanitare, cum ar fi un vas întrebuințat pentru necesitățile fiziologice din timpul nopții, toate realizate din caolin. Ornamentele se aplicau pe vesela standardizată utilizându-se tehnica transferului unor imagini gravate și imprimate pe hârtie.

* Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași - Muzeul de Istorie a Moldovei.

¹ Dumitru C. Moruzi, *Scrieri: Înstrăinații. Pribegi în țară răpită*, studiu introductiv, text îngrijit, note, glosar și bibliografie de Vasile Ciocanu și Andrei Hropotinschi, Editura Știința, Chișinău, 2014, p. 82.

² În zona Tecuciului exista obiceiul „să nu se țină prin gospodărie cioburi și alte hârburi de oale sparte, fiindcă vitele vor zăcea bolnave din cauza picioarelor”, iar în Muntenia „cioburile vaselor sparte sunt purtătoare de nenoroc, de ghinion”, cf. Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, Editura Tipografia Moldova, Iași, 2016, p. 688 (*sub voce Vas*).

1.

Aflată la numărul de inventar 1897, piesa este o farfurioară de faianță, fragmentară, cu marginea foliată (Fig. 1). Exemplarul a fost reconstituit. Dimensiuni: înălțimea = 2,4 cm; diametrul mare = 18 cm; diametrul bazei = 9,6 cm. Decorată cu șablonul în culoarea neagră, ornamentica vasului se remarcă ca fiind foarte bogată. Bordura este realizată din motive vegetale dispuse în formă de vrejuri, pe un fundal compus din linii orizontale. În centrul farfuriei este redat un parc cu elemente specifice epocii romantice (copaci, arbuști, flori, cascadă de apă, terase, ruine, statui și vase de inspirație antică). Pe suprafața bazei, într-un cartuș încadrat de elemente vegetale, este imprimată denumirea modelului: „Chantilly” (Fig. 2). Atribuit firmei John Thomson (& Sons) of Annfield Pottery, din Glasgow – activă în perioada 1816-1884³ –, design-ul a fost produs într-o perioadă de timp cuprinsă între 1865-1884⁴. La mijlocul veacului al XIX-lea, zona orașului Glasgow și a bazinului Clyde a fost cea mai importantă platformă industrială de producere a ceramicii din Scoția⁵.

Ca urmare a creșterii cererii pentru vasele realizate în respectiva manufactură, produsele cu caracter utilitar destinate igienei corporale, precum și vesela de masă sau serviciile de ceai („slop bowls”), au fost importate în Australia în mari cantități, de la mijlocul secolului al XIX-lea și până la finele acealuași veac⁶. Excavațiile arheologice din Sydney au relevat că modelul Chantilly apare în depozite alături de vase decorate cu paternul Kulat (în imprimeuri de culoare albastră)⁷, care sunt atribuite perioadei de timp de după 1860⁸. De asemenea, produsele firmei erau importate și dincolo de Atlantic, în Canada. În regiunea Quebec, cu prilejul unor cercetări arheologice s-au descoperit mici butoaiașe din faianță

³ Geoffrey. A. Godden, *Encyclopaedia of British Pottery and Porcelain Marks*, Barrie & Jenkins, Londra, 2000, p. 616

⁴ Graham Wilson, *Ceramics*, în *Cumberland. Gloucester Street Site. Archaeological Investigation*, 1994, vol. 4/2, Sydney Cove Authority, Sydney, 1996, p. 52, 64, fig. 5.10.3

(http://nswaol.library.usyd.edu.au/view?docId=pdfs/15435_ID_GoddenMackay1996CUGLVol4Part3SpecialistRptsMetal.pdf;query=&brand=default; accesat la 19 octombrie 2017); Rowan Ward, *Ceramics Report. Archaeological Investigation. Darling Quarter. Darling Harbour*, July 2011, p. 99, fig. 29; p. 210 (http://www.caseyandlowe.com.au/pdf/darlingquarter/DarlingQuarter_Volume_3_Section_8.1_Ceramic_Report.pdf (accesat la 29 octombrie 2017)).

⁵ Diversitatea formelor și a modelelor produse de respectiva firmă poate fi consultată pe pagina electronică a Muzeului Național din Scoția, <http://nms.scran.ac.uk/database/record.php?usi=000-100-104-014-C> (accesat la 14 septembrie 2017).

⁶ Rowan Ward, *op. cit.*, p. 47, 98-99, 219, 230-231, 233, fig. 29; idem, *Ceramics Report. Parramatta Children's Court Site cr George & O'Connell Streets, Parramatta*, November 2005, p. 7

(<http://www.caseyandlowe.com.au/pdf/pcc/pccsection81ceramics.pdf> (accesat la 20 octombrie 2017)); idem, *Ceramics Report. 50-72 Union Street. Pyrmont*, November, 2006, p. 16-18, 23

(http://www.caseyandlowe.com.au/pdf/union/volume2_appendix3-1_ceramics_report.pdf (accesat la 20 octombrie 2017)).

⁷ Design produs de manufactura Pinder, Bourne & Hope din Burslem. Pentru prezența în săpăturile arheologice de la Iași a vaselor cu respectivul model, vezi Ioan Iațcu, *Faianță englezească din secolul al XIX-lea aflată în colecțiile Muzeului de Istorie a Moldovei Iași (I)*, în *IN*, 2016, p. 82-84, fig. 3, 4.

⁸ Roman Ward, *Ceramics Report. Archaeological Investigation...*, p. 98, table 2.94.

decorate cu motivul lanțului, care au fost realizate de J. S. Mayer în parteneriat cu John Thomson of Annfield Pottery din Glasgow⁹.

2.

Aflată la numărul de inventar 1894 (Fig. 3), este o farfurie de faianță cu următoarele dimensiuni: înălțimea = 2,9 cm; diametrul mare = 23 cm; diametrul bazei = 13 cm. Pictată cu șablonul în culoarea neagră, ornamentica vasului este extrem de elaborată. Bordura este realizată din elemente vegetale ce înconjoară două tipuri de viniete: una în care sunt reprezentate moschei, iar în cealaltă sunt înfățișate motive florale. Aceste imagini, încadrate de ghirlande cu flori, sunt dispuse în mod alternativ. În câmpul central este redată o compoziție exotică, inspirată de un peisaj oriental. Primul plan este dominat de vegetație luxuriantă (palmieri, arbuști și flori). Alături de o cămilă șezând, se află două personaje ce poartă sulite. În planul îndepărtat este redat un edificiu oriental cu minarete și cupole, ce se profilează pe fundalul unor munți înalți cu crestele înzăpezite. Pe suprafața bazei se află marca de producător compusă dintr-o coroană victoriană, sub care se află inscripția BIRMINGHAM și, dispus în semicerc, numele manufacturii: KANNREUTHE[R FRA]UER & Co (Fig. 4).

Cu privire la această firmă care producea obiecte din faianță, știm că era originară din orașul Birmingham. De asemenea, cunoaștem că ea realiza veselă din faianță destinată pieței românești, deoarece în decorurile imprimate predominau temele de inspirație românească, cum ar fi scenele de horă. De obicei, compozițiile centrale sunt însoțite de viniete dispuse pe buza interioară. Ele conțin imagini reprezentative din unele orașe sau centre monahale din Muntenia și Moldova, scrise sub următoarele forme: București, Câmpulungu, Galați, Mănăstirea Neamțu. În colecțiile de istorie ale Muzeului Municipal Curtea de Argeș se păstrează două farfurii de faianță executate de firma respectivă. Imprimare în două culori, maro și negru, piesele sunt decorate cu imagini pastorale românești, populate cu personaje îmbrăcate în costume tradiționale. Pe buza internă a vaselor au fost imprimate, sub forma unor viniete, imagini de epocă cu aceleași centre urbane sau ecleziastice, separate între ele cu ornamente florale transpuse din decorul brâncovenesc¹⁰. În repertoriul scenelor abordate de Kannreuther Frauer & Co, regăsim și imagini inspirate din temele Războiului de Independență al României (1877-1878), cum ar fi „Căderea Plevnei, Osman Pașa rănit se predă prizonier, 28 Noiembrie 1877”. Respectiva compoziție istorică apare imprimată pe un platou de faianță păstrat în „Casa cu prăvălie Iulia Cristescu” din Pietroșani (județul Teleorman), locuință construită în 1912¹¹. Din informațiile pe care le avem, putem considera

⁹ Jacqueline Beaudry Dion, Jean-Pierre Dion, *Mayer's Pottery and a Portneuf/Quebec Puzzle*, în „Trenton Potteries”, 8, 2007, 1, p. 1 (<http://potteriesoftrentonsociety.org/publish/vol-8-iss-1-march-2007.pdf> (accesat la 29 octombrie 2017)).

¹⁰ Informație preluată de pe pagina de socializare a Muzeului Municipal Curtea de Argeș, în data de 10 octombrie 2017.

¹¹ Iozefina Postăvaru, *Vedere asupra peisajului cultural al satelor de câmpie prin prisma Listei Monumentelor Istorice. Județul Teleorman*, în Ecaterina Țânțăreanu, Ruxandra Nemțeanu (eds.), *Schimbări umane și interacțiuni în peisajul cultural rural. Lucrările conferinței, Alexandria, 8-9 aprilie 2010*, Publicațiile Muzeului Județean Teleorman (II), Ed. Renaissance, București, 2010, p. 18, fig. 20. Posibil ca acestei teme să se înscrie și fragmentul unui picior de vas cu fundul inelar descoperit în timpul cercetărilor arheologice din apropierea unei pivnițe din Iași (zona Târgu Cucu), pe care sunt redați roșiori sau panduri, unii călare, alții stând jos,

că produsele acestei manufacturi erau destinate într-o bună măsură pieței românești unde, alături de vase decorate cu scene inspirate din istoria și universul tradițional al poporului român, se regăsesc și produse din faianță cu scene orientale.

Un fragment de platou din categoria „whiteware”, având aceeași marcă de producător, a fost descoperit în săpăturile arheologice de la Aðalstræti (Islanda), însă descoperitorii considerau că „deși numele producătorului sună german și numele locului Birmingham sugerează că proveniența este engleză, cel mai probabil farfuria provine din America, unde a fost făcută la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea¹².

3.

Farfurie de faianță, fragmentară, care făcea parte din componența unui serviciu de masă (Fig. 5). Piesa se află la numărul de inventar 1892. Dimensiuni: înălțimea = 3,6 cm; diametrul mare = 22,6 cm; diametrul bazei = 11,3 cm. Pictată cu șablonul în culoarea neagră, tema decorativă tratată pe farfurie este identică cu cea a vasului descris anterior. Pe suprafața bazei se află ștampila de producător, realizată în aceeași culoare, compusă dintr-un scut oval în mijlocul căruia se află o ancoră înconjurată de inscripția Lindner & Co (Fig. 6). La partea superioară emblema este completată cu o coroană princiară, iar în zona inferioară se adaugă un ornament floral.

La 1868, această firmă originară din Birmingham producea și vase având ca temă monumentele religioase din Valahia, cum ar fi: „Manastirea Curtea de Arjis”, „Ecclesia S.tul Demetriu”, „Ecclesia Catolica”, „Ecclesia Stavropoleos”¹³. Săpăturile arheologice de la Hanul Mănăstirii Stavropoleos – construcție demolată între 1860-1871, ca urmare a incendiului devastator din 1847 –, au scos la iveală conținutul unei pivnițe, care a fost folosită de un negustor, a cărui marfă, ce se găsea în mari cantități, cuprindea faianță, porțelanuri, vase de sticlă, dar și ceramică de factură locală¹⁴. Majoritatea pieselor din faianță (farfurii, castroane, boluri) au fost produse în atelierele englezești Wood & Brownfield (Cobridge, Staffordshire, 1838-1850¹⁵; modelul „Venetian Scenery”)¹⁶, Samuel Alcock & Hill (Pottery Burslem, 1830-1859¹⁷; modelul Mountain Scenery), Maschwitz (designul „Venetian Scenery”) și Lindner & Co, ultimele două originare din Birmingham¹⁸. Cea din urmă firmă se evidențiază prin utilizarea a două tipuri de mărci: în primul caz ancora este surmontată de inscripția Lindner, iar în a doua situație ștampila devine mai complexă, prin includerea ancorei în scutul de formă ovală la baza căruia se adaugă un buchet de flori¹⁹. Totodată, remarcăm că printre temele

vezi George Bilavski, Bogdan Minea, *Date preliminare ale cercetărilor arheologice și istorice din Iași-Tg. Cucu*, în *ArhMold*, XXXV, 2012, p. 283, pl. 10/10.

¹² H. M. Roberts (ed.), *Excavations at Aðalstræti*, 2003, Reykjavik, 2014, p. 39

(http://www.nabohome.org/uploads/fsi/FS243-00162_Adalstraeti_2003.pdf (accesat la 20 octombrie 2017)).

¹³ Gh. Cantea, *Cercetări arheologice pe dealul Mihai Vodă și împrejurimi*, în I. Ionașcu (red.), *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, Ed. Științifică, București, 1959, pl. CIII/1-2.

¹⁴ Gheorghe Mănușcu-Adameșteanu et alii, *Hanul Stavropoleos (1724-1860)*, în *BMIM*, XIV, 2000, p. 6, 8, 42.

¹⁵ Geoffrey. A. Godden, *op. cit.*, p. 684.

¹⁶ Gheorghe Mănușcu-Adameșteanu et alii, *op. cit.*, fig. 20, 21.

¹⁷ Geoffrey. A. Godden, *op. cit.*, p. 28.

¹⁸ Gheorghe Mănușcu-Adameșteanu et alii, *op. cit.*, p. 42, fig. 22, 24, 25.

¹⁹ *Ibidem*, fig. 25.

produse de manufactura Lindner se numără și „Willow Pattern”²⁰, de inspirație chinezească, unul dintre cele mai elaborate și mai populare decoruri din ceramica englezească.

Constatăm așadar că această manufactură producea faianță cu tematici inspirate din cultura țărilor care constituiau principalele piețe de desfacere pentru produsele sale. Cea mai bună dovadă fiind un platou de faianță, realizat în 1875, cu tematică și decoruri inspirate din cultura finlandeză, care se păstrează în The Museum Centre of Turku din Finlanda²¹.

4.

Farfuria de faianță, cu marginea foliată (Fig. 7), se află la numărul de inventar 1893. Făcea parte din componența unui serviciu de masă. Piesa a fost descoperită în stare fragmentară, dar a fost completată și restaurată. Dimensiuni: înălțimea = 3,7 cm; diametrul maxim = 22,7 cm; diametrul bazei = 11 cm. Pe suprafața bazei este imprimată ștampila de producător: un scut oval în mijlocul căruia se află o ancoră înconjurată de inscripția Lindner & Co (Fig. 8); aceeași manufactură din Birmingham care a produs și piesa descrisă anterior. La partea superioară cartușul prezintă o coroană princiară, iar în zona inferioară un ornament sub forma unui buchet de flori.

Decorată cu șablonul într-o cromatică neagră, ornamentica vasului prezintă compoziții figurative și florale. Designul din câmpul central, a cărui denumire exactă nu o cunoaștem, este unul formal, sugerând ideea unei grădini cu aspect geometric. Scena romantică conține toate elementele unui peisaj generat de imaginația victoriană: munți, copaci, cascade de apă, castele, mici reprezentări umane și animale de companie. Bordura cuprinde viniete cu imaginea unei case țărănești, dispuse în mod repetitiv într-o rețea de ghirlande florale. Compoziția este specifică mișcării romantice din Europa, de la mijlocului de secol al XIX-lea, care promova ideea că oamenii sunt subordonați tuturor forțelor benefice ale naturii²². Farfuria se aseamănă, ca formă și decor, cu un vas descoperit în zona curților domnești de la Iași, cu prilejul săpăturilor din anii '60²³.

5.

Farfurie de faianță, de formă rotundă, cu marginea foliată (Fig. 9). Descoperit fragmentar, vasul a fost reîntregit în urma restaurării. Se află la numărul de inventar 1898. Dimensiuni: înălțimea = 2,6 cm; diametrul maxim = 23,2 cm; diametrul bazei = 13,3 cm. Vasul nu este marcat pe suprafața bazei. Decorat cu șablonul în culoarea neagră, ornamentica vasului este asemănătoare cu cea a piesei descrisă anterior și care a fost produsă, la Birmingham, de firma Lindner & Co. Cu toate aceste indicii, nu putem stabili cu certitudine apartenența vasului la respectiva manufactură englezească, întrucât modelul a fost utilizat și de Kannreuther & Co, o firmă originară din același centru industrial.

²⁰ *Ibidem*, fig. 19, 20-21.

²¹ <http://suomenmuseoonline.fi/fi/kohde/Turun+museokeskus/TMM6420?itemIndex=78376> (accesat la 27 octombrie 2015).

²² Patricia M. Samford, *Response to a Market: Dating English Underglaze Transfer-Printed Wares*, în „Historical Archaeology”, 31, 1997, 2, p. 13; S. Hayes, *op. cit.*, p. 28.

²³ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, *op. cit.*, p. 236, fig. 39.

6.

Farfurie de faianță cu marginea foliată, păstrată fragmentar (Fig. 10). Se află la numărul de inventar 1895. Dimensiuni: înălțimea = 2 cm; diametrul mare = 23,2 cm; diametrul mic = 13,5 cm. Pe suprafața bazei nu apare reprezentată marca de producător sau denumirea modelului. Farfuria este decorată cu șablonul, remarcându-se modul în care a fost redată culoarea: un albastru saturat, care în limbajul de specialitate poartă denumirea de „flow blue”. Ornamentica vasului este asemănătoare cu cea a piesei descrisă anterior. În ceea ce privește manufactura care a fabricat vasul, aceasta nu poate fi stabilită cu certitudine. Farfuriile cu decoruri similare au fost produse atât de firma Lindner & Co, cât și de Kannreuther Frauer & Co, ambele originare din orașul Birmingham. Cu ocazia cercetărilor arheologice de la Curtea Domnească din Iași, a fost descoperită o piesă asemănătoare.

7.

Oală de noapte descoperită fragmentar și restaurată. Se află la numărul de inventar 1896. Dimensiuni: înălțimea = 13 cm; diametrul gurii = 20,6 cm; diametrul maxim = 21 cm; diametrul bazei = 13,8 cm. Vasul, decorat cu șablonul în culoarea neagră, face parte din categoria obiectelor sanitare. Pe verso prezintă un marcaj compus dintr-o coroană princiară, la baza căreia se află inscripția Birmingham, înconjurată de un text dispus în semicerc cu numele manufacturii: Kannreuther Frauer & Co.

Acest vas se caracterizează prin forma sa globulară și fundul plat. Sub buza vasului se distinge zona de atașare a torții, element care nu s-a mai păstrat. Pe partea exterioară a pereților sunt redată două scene idilice asemănătoare: promenadă într-un cadru romantic. Schema compozițională constă din imaginea unui castel aflat pe malul unei ape, care se profilează pe fundalul unui peisaj montan. Scena este însuflețită de patru personaje: un bărbat și o femeie, redați în picioare și doi copii care stau jos, însoțiți de un câine de companie. Același decor, însă la o scară mai mică, apare pe suprafața interioară a vasului. Buza este decorată cu o bandă, tăiată pe trei sferturi, compusă din motive vegetale, lambrechine și viniere cu reprezentarea unei case țărănești din care se distinge doar partea superioară. Și în cazul acestei piese constatăm că decorul principal a fost reprodus pe scară largă de ceramiștii din Birmingham.

*

Diversitatea cromatică și tipologică a pieselor aduce un plus de lumină privind gusturile, nevoile și criteriile estetice ale protipendadei ieșene, care le-a apreciat în mod deosebit și a ținut să le consemneze în inventarele de locuințe sau în foile de zestre²⁴. Fie că prezentau fisuri, spărturi sau urme accentuate de uzură, până la abandonarea completă, vasele încă mai erau utilizate o bună perioadă de timp. Un exemplu îl constituie inventarul caselor deținute în Iași de Smaranda Balș, întocmit la 1848. Aici ni se relevă o imagine a vaselor de faianță și porțelan, în forme și culori eterogene, cu toate că, în majoritatea cazurilor, ele erau

²⁴ Gheorghe Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru. Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821*, București, 1940, p. 197, în care se regăsește foaia de zestre a Smarandei, fiica șetrarului Iordache Cerchez, care conține, pe lângă alte bunuri, o „cană de cafea” și „șase cești de porțelan cu farfurioare de argint”.

decorate numai cu modele monocrome. În categoria „*farfurii proaste de faians*”, adică veselă ordinară, intrau 141 vase folosite pentru feluri principale, dar și la desert, gustări și ceai²⁵: „*blidi...cu flori negri*” sau „*cu florile albastri*”, „*bliduți mici cu florile negri*”, „*salatieri cu flori, tij, ngri*”, „*un untar*” și „*un castronaș cu flori negri*”, „*tălgireș(e) pentru înghețată cu codiți și flori negri*”, „*talgiri lati cu flori negri*”, „*talgiri mai mici, pentru zacuscă, tot cu flori negri*”, „*talgiri mai mici, pentru mizelicuri, tij*”, „*cești cu farfurioarele lor albastri*” sau un „*ceainic cu capacul lui albastru*” ori o „*zaharniță albastră cu capac*”, o „*chisăliță pentru unt, albastră cu capac*”, „*un lăptar mic albastru*”, „*una spălătoriță de cești albastră*”, precum și „*una tigăiță albă cu flori*”²⁶. Din categoria porțelanurilor, mult mai calitative și mai prețuite în raport cu vesela de faianță, aflate în odaia de musafiri și în iatacul boieroaicei, remarcăm o varietate de vase decorate policrom, aurite ori ajurate pe margini: farfurii („*talgiri*”), farfurioare, străchinuțe, ceainice, zaharnițe, untare, cești cu farfurioarele lor și chisele²⁷.

Comparând acest izvor cu realitățile arheologice, constatăm că vesela de faianță ornamentată cu compoziții figurative ori motive geometrice și florale, în dominante de negru și albastru, apare în mod preponderent. Astfel, putem stabili că vasele de faianță aveau o întrebuițare mai mult utilitară decât decorativă.

Un act de evaluare, dar realizat ceva mai târziu (1870), este cel al caselor lui Anastasie Bașotă „*din Quartalul III Iași*”, astăzi Casa Bașotă din Str. Sărării nr. 14. Din paginile documentului aflăm de existența unor obiecte de faianță ori porțelan extrem de variate: „*farfurii mari de bucate de porțelan*”, „*ciorbalacuri de porțelan*”, „*talgere de porțelan pentru masă*”, „*cești de faians pentru cafe cu lapte*”²⁸, „*8 cești de porțelan pentru cafe cu 15 farfurioare*”²⁹, „*un ceainic și zaharniță de porțelan*”³⁰, „*două farfurii mici de porțelan pentru cește*”³¹, „*una ladă de lemn cu optzeci farfurii servisuri de masă de faiansu*”³². Dintr-un alt inventar realizat în același an și intitulat „*De toată averea mobilă aflate în Casele și ograda lor depe moșia Pomârla, rămase după deff[unctul] Anastasă Bașotă*”, aflăm că „*într-un dulap de bradu pentru tacâmuri*” se aflau „*opt farfurii vechi*”, „*68 farfurii vechi*”, „*nouă farfurii mici*”, „*două cești mari de cafe*”³³. În alte încăperi, cum ar fi sufrageria sau dormitorul, se găseau, alături de veselă, și obiecte decorative: „*șase cești cafe neagră cu nouă farfurioare*”³⁴, „*24 cești cu farfuriile lor*”³⁵, „*două căni*

²⁵ Dan Dumitru Iacob, *Testamentul și inventarul averii vistiernicesei Smaranda Balș (1833/1848)*, în idem (ed.), *Avere, prestigiu și cultură materială în surse patrimoniale. Inventare de averi din secolele XVI-XIX*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015, p. 406.

²⁶ *Ibidem*, p. 442.

²⁷ *Ibidem*, p. 440-441.

²⁸ DJANI, *Colecția Manuscris*, nr. 2013, Bașotă, 8/870, f. 3v.

²⁹ *Ibidem*, f. 2.

³⁰ *Ibidem*, f. 4.

³¹ *Ibidem*, f. 4.

³² *Ibidem*, f. 43v.

³³ *Ibidem*, f. 34.

³⁴ *Ibidem*, f. 34v.

³⁵ *Ibidem*, f. 34v.

*una sticlă și una porțelan*³⁶, „14 farfurii de bucate”³⁷, „un aghesmatariu de faiansu”³⁸, „două cornare de porțelan”³⁹; „5 tablaluțe de scrum de țigară una de bronz și celelalte de porțelan”⁴⁰.

Din condicile de inventare a casei din Iași, proprietate a hatmanului Teodor Balș și principala locuință a familiei sale, aflăm că existau, „în afară de argintării, bibelouri și porțelanuri”⁴¹; produse de lux a căror popularitate crescuse în mediul ieșean, ca urmare a unei educări în acest sens, dată de creșterea unui standard de viață și de apariția unei etichete de salon, dar și de generalizarea anumitor gusturi estetice⁴². În spațiul moldovenesc, cererea de bunuri de faianță și porțelan coboară în veacurile anterioare. Astfel, la 1755, contele Jan Mniszech, în drumul său către Constantinopol, ajuns la curtea domnească de la Iași dăruia „domnului un ceas de porțelan cu un lanț de aur și doamnei un frumos serviciu de cafea din porțelan, făcut după obiceiul țării”⁴³. Probabil că piesele de porțelan dăruite de solul polon erau produse de manufacturile de la Meissen, centru care își orientase producția și către piața orientală realizând cupe de faianță și porțelan⁴⁴, numite „Türkenbecher”⁴⁵. Faptul este confirmat de săpăturile arheologice de la Saraçhane din Istanbul⁴⁶, dar și de izvoarele scrise, de unde aflăm că, la 1730, manufactura distribuia unui comerciant turc 24000 de cești de cafea⁴⁷. La 1769, un agent moldovean, pe nume Westerling, mergea să achiziționeze porțelanuri „și altele” la Berlin⁴⁸, iar negustorul Mișu Popp din Sibiu primea, în 1781, din partea boierului Barbu Știrbei, o comandă constând într-o „ladă de farfurii, adică tacâmuri de masă de 24 de persoane”⁴⁹. Ceva mai târziu, la 1782, Olivieri, reprezentantul unui negustor austriac,

³⁶ *Ibidem*, f. 35.

³⁷ *Ibidem*, f. 35v.

³⁸ *Ibidem*, f. 35v.

³⁹ *Ibidem*, f. 36.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 40.

⁴¹ Vasile Panopol, Mihai Dim. Sturdza, *Marele hatman Teodor Balș (cca. 1791-1867). Comandant al Oastei Moldovene*, în Mihai Dim. Sturdza (coord.), *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică, I, Abaza-Bogdan*, Editura Simetria, București, 2004, p. 295.

⁴² John Bedell, *Archaeology and Probate Inventories in the Study of Eighteenth-Century Life*, în „The Journal of Interdisciplinary History”, 31, 2000, 2, p. 237-238.

⁴³ *Călători străini despre Țările Române*, vol. IX, volum îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Ed. Academiei Române, București, 1997, p. 366, nota: adică cu filigene pentru cafeaua turcească”.

⁴⁴ Ulrich Pietsch, *Passion for Meissen. Sammlung Said und Roswitha Marouf/The Said and Roswitha Marouf Collection*, Arnoldsche Art Publishers, Stuttgart, 2010, p. 333, nr. 172-173; p. 336, nr. 175-176; p. 338, nr. 177.

⁴⁵ Anna de Vincenz, *Ottoman Pottery and Glass Bracelets from Yafo (Jaffa), Jerusalem Boulevard and Its Vicinity*, în „Atiqot”, 88, 2017, p. 125.

⁴⁶ John H. Hayes, *Excavations at Saraçhane in Istanbul*, 2, *The pottery*, *Dumbarton Oaks Research Library and Collection*, Princeton University Press, Washington, D. C., 1992, p. 342, pl. 44/b, c, d.

⁴⁷ Anna de Vincenz, *Pot and pans-communities and commercial patterns in Ottoman Palestine*, în Margherita Ferri, Cecilia Moine, Lara Sabbionesi (a cura di), *In & Around. Ceramiche e comunità. Secondo convegno tematico dell’AIECM3, Faenza, Museo Internazionale delle Ceramiche, 17-19 aprile 2015*, All’insegna del Giglio, Florența, 2016, p. 115, 117.

⁴⁸ Nicolae Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, II, București, 1897, p. 568, no. 18; idem, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, București, 1925, p. 45.

⁴⁹ Constantin Gane, *Amărâte și vesele vieți de jupânese și cucoane. Boieroaice din Moldova și Țara Românească în veacurile XVI-XIX*, ediție îngrijită de Viorel Gh. Speteanu, prefață de Mihai Dim. Sturdza, Ed. Corint, București, 2016, p. 188.

pe nume Willeshofen, primea dreptul de a naviga de-a lungul Dunării, până la Galați, pentru a transporta o mare varietate de mărfuri, printre care și porțelanuri⁵⁰. „Un profesor de limba franceză la Iași, Carra, propunea în același an 1782 întemeierea consulatului [francez – n.n.] pentru a aduce în Principate...*porțelane și faianță* [s.n.]..., în sfârșit tot ce ar măguli un popor cu «gustul format spre tot ce poate ațâța curiozitatea și măguli vanitatea»⁵¹. Tot în contextul înființării consulatelor străine în Moldova aflăm că, la 1784, agentul Prusiei la Iași, „*ar fi ocrotit un mic negoț de porțelană*”⁵². În anul respectiv, Gheorghe Jianu, boier din Oltenia, făcea o comandă negustorilor de la Sibiu, „*pentru un servis de porțelan de 48 de persoane*”⁵³. Un nomenclator de mărfuri însoțit de taxele vamale, care trebuiau plătite de comercianții francezi la 1795, specifica și prețul aferent unui cufăr cu „*diverces fayences et plats*”, care era de 120 aspri⁵⁴. Din însemnările de venituri și cheltuieli ale casei Roznovanu din Iași, astăzi sediul Primăriei, aflăm că, la 1816, piesele de faianță ori porțelan erau destul de rare și scumpe, astfel că, pentru 12 farfurii împrumutate, se plătea o chirie de 1 leu și 10 parale. Necesitatea de a deține propria veselă, făcea ca o familie cum era cea a Roznovanilor să achiziționeze, la prețul de 62 lei, 6 farfurii mari și mici, precum și o „chisă ciorbă”⁵⁵.

Cerințele tot mai numeroase pentru astfel de produse au dus la deschiderea în Țara Românească, în intervalul 1831-1835, a unei fabrici de faianță, iar în Moldova, în 1837, a unor „*petites fabriques... de faïence*”⁵⁶. Însă piața se menținea extrem de dinamică, iar obiectele continuau să pătrundă și în alte medii sociale (funcționari, negustori, clerici, intelectuali etc.). Articole de porțelan și diverse sortimente de faianță, aduse de acei lipscani și markitani din spațiul german ori rusesc⁵⁷, continuau să fie transportate în Țările Române. Din Leipzig se aduceau în târgul Iașilor, la 1826, „*porcelaines de Saxe*”⁵⁸ realizate în manufacturile de la Meissen, în același timp în care se importau din Imperiul Țarist „*9 coffres d'assiettes de faïence*” (9 casete cu farfurii de faianță – trad. n.), în valoare de 1500 de piaștri⁵⁹.

De multe ori, comercianții aduceau din Rusia veselă de faianță care imita produsele englezești realizate de întreprinderi industriale renumite⁶⁰. Astfel că mărfurile din Anglia, atât de apreciate și dorite, erau imitate de manufacturile răsăritene. Totuși, negustorii furnizau către clientela bogată mărfuri „englezești”⁶¹ autentice, dintre cele mai variate și căutate. La

⁵⁰ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 61.

⁵¹ *Ibidem*, p. 72.

⁵² *Ibidem*, p. 70.

⁵³ Constantin Gane, *op. cit.*, p. 189.

⁵⁴ Dumitru Furnică, *Din istoria comerțului la români, mai ales băcănă. Publicațiune de documente inedite, 1593-1855*, Editura Socec, București, 1908, p. 172.

⁵⁵ Gh. Ungureanu, *Veniturile și cheltuielile unei case boierești din Iași, în anul 1816. Casa Roset-Roznovanu (Iași)*, în *SAI*, I, 1956, p. 129-130.

⁵⁶ Anatole de Démidoff, *Voyage dans la Russie Méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie*, Paris, 1854, p. 137, 189.

⁵⁷ Félix Colson, *L'État présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie; suivi des traités de la Turquie avec les puissances européennes, et d'une carte des Pays Roumains*, A Pougin Libraire, Paris, 1839, p. 213.

⁵⁸ Gh. Ghibănescu, *Știri economice din 1820*, în *IN*, fasc. 7, 1928, p. 294.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Constantin Ardeleanu, *International Trade and Diplomacy at the Lower Danube. The Sulina Question and the Economic Premises of the Crimean War (1829-1853)*, Editura Istros, Brăila, 2014, p. 115.

⁶¹ Dumitru Furnică, *op. cit.*, p. 43.

1780, soția boierului Oteteleşeanu solicita negustorului Hagi Popp din Sibiu „o butcă, măcar să fie englezească”⁶², iar la 1784, Dumitrana Știrbei îi cerea aceluiași comerciant „un ceasornic bun de purtat în sân, englezesc”⁶³. Unele familii înstărite au asimilat anumite tendințe estetice, generate de rafinamentul culturii occidentale, pe care le-au transpus și în arta amenajării grădinilor. Terenurile din preajma conacelor sunt transformate în parcuri „în stil englezesc”, care erau mândria boierilor; în această manieră era aranjat, la 1876, parcul banului Nicolae Dudescu din București⁶⁴. Viața cotidiană este marcată și de introducerea tabietului de a servi ceaiul „în manieră englezească”, dovadă fiind marele serviciu (124 de piese) pentru 24 de persoane al familiei Roznovanu de la Iași, care conținea, pe lângă vase de argint, și piese de porțelan⁶⁵.

Obiectele de import – achiziționate de la „dughenele cele mari” de menaj (en-gros și en-detail), „la Maguli, la Miculi și la Beșteț, pentru tapete, mobile și oglinzi, candelabre și policandre”, ... la Galli, Darmet și frații William (sub firma „La englezi”), pentru fel de fel de mărunțișuri de artă, „des brimborions”⁶⁶ –, contribuiau la înfrumusețarea budoarelor, a cabinetelor de „travail” ori a sufrageriilor din locuințele ieșene. Asemenea detalii ce reflectau existența la Iași a unei piețe cosmopolite, care atrăgea oameni și mărfuri noi, îl făceau pe Dumitru C. Moruzi, strănepot al domnitorilor Alexandru Moruzi și Ioan Sandu Sturdza, să-și reamintească „de luxul și belșugul supeurilor, unde toți oaspeții mâncau din farfurii scumpe de Sevră ori de Saxa”⁶⁷.

În privința pieselor de igienă, acestea erau nelipsite din inventarul caselor boierești. Folosit ca toaletă portabilă, vasul de uz intim (țucalul), care se comercializa în set cu alte obiecte de igienă, era destinat să stea într-un dulap de noapte prevăzut cu sertare și spații pentru diverse articole de baie. Un astfel de „un dulăpașu de noapte”⁶⁸, precum și „un scaun de reteradă”⁶⁹, adică „scaunul igienic denumit în franceză «chaise percée»”⁷⁰, se găseau în dormitorul și antreul de sus al caselor cavalerului și logofătului Anastasie Bașotă de pe moșia sa din Ținutul Dorohoiului. Printre alte piese de igienă identificate aici, se afla și „un scaun de feri de spălat cu un lighean, ibric și două cutii porțelan”⁷¹, precum și „un lavabo pentru spălat cu tot tacâmul lui”⁷². De multe ori asemenea recipiente erau achiziționate din capitala Moldovei, așa cum făcea boierul Iacob Paladi, care cumpăra de la *Magasin de nouveautés et de modes*, la 1840, „6 crachoirs”, „adică scuipători pentru zilele de bal”⁷³; recipiente realizate de obicei din

⁶² Constantin Gane, *op. cit.*, p. 192.

⁶³ *Ibidem*, p. 165.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 156, 161.

⁶⁵ Dan Dumitru Iacob, *Importanța inventarelor de avere pentru istoria vieții cotidiene din epoca modernă*, în idem (ed.), *Avere, prestigiu...*, p. 28.

⁶⁶ Dumitru C. Moruzi, *op. cit.*, p. 81.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 51.

⁶⁸ DJANI, Colecția Manuscris, nr. 2013, Bașotă, 8/870, f. 40.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 36.

⁷⁰ Mihai Dim. Sturdza, *Marele logofăt și cavalier...*, p. 390.

⁷¹ DJANI, Colecția Manuscris, nr. 2013, Bașotă, 8/870, f. 32v.

⁷² *Ibidem*, f. 41.

⁷³ Dumitru Furnică, *op. cit.*, p. 371-372; Constanța Vintilă-Ghițulescu, *Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească 1750-1860*, Editura Humanitas, București, 2015, p. 154.

metal ori faianță. Într-o epocă lipsită de instalații sanitare interioare „cu canalurile trebuincioase”, numite „ieșitori”, articolele de toaletă erau esențiale pentru sănătatea și igiena personală. Chiar dacă la unele locuințe boierești apar primele toalete de interior atașate de corpul principal al casei, vasele de cameră se mențin în uz până în veacul al XX-lea. Asemenea piese le regăsim și în contextul stabilimentelor medicale ori sociale existente în Iași, așa cum ne relevă „*Deschiderea Orfelinatlui «Procopie Florescu» din comuna Tăutești*”, din 3 mai 1893, unde infirmeria era dotată cu trei vase de noapte, din faianță, în valoare de 3 lei⁷⁴. Vasele de uz intim își aveau locul lor bine stabilit în instituțiile medicale, o dovadă fiind adusă de doctorul Costachi Virnav, în 1841. În descrierea planurilor Spitalului „Sf. Spiridon”, medicul arăta că într-unul din spațiile destinate bolnavilor „iaste locul Țucalilor care au comunicația cu răsufătura din perete”⁷⁵.

Astfel, pentru mijlocul secolului al XIX-lea, observăm că în Principatele Române se amplifică gustul pentru produsele de lux, prin receptarea acestor mărfuri de import, ca urmare a rapidității cu care piața a fost monopolizată de bunurile de sorginte britanică, așa cum remarca arheologul Gheorghe Cantacuzino, care semna sub pseudonimul Gh. Cantea: „unele [vase ceramice - n.n.] înfățișează chiar mănăstiri din România; altele au o decorație orientală, deși poartă marca de fabricație engleză. Toate aceste faianțe au fost confecționate în Anglia, după modele luate din țara noastră și din țări din peninsula balcanică și din Orientul Apropiat și au fost exportate tot în aceste țări, unde erau prețuite și căutate de amatorii bogați”⁷⁶. Unele motive preluate din realitățile urbanistice ale Iașului au devenit, încă de la 1814, subiecte pictate pe porțelanurile de factură vieneză, cum este cazul palatului domnesc al lui Alexandru Moruzi. Pe un platou de formă ovală, edificiul a fost înfățișat în culori policrome de pictorul miniaturist Jakob Schufried⁷⁷.

Pe tot parcursul veacului al XIX-lea, constatăm că vesela de faianță sau porțelan, un adevărat element de civilizație materială⁷⁸, conferea deținătorului o anumită prestanță și sublinia statutul său social. Acest amănunt este surprins în mod frecvent în arta europeană, îndeosebi în scenele de gen aparținând picturii romantice. Treptat, și unele categorii sociale mai modeste încep să dețină, ce-i drept într-un număr restrâns, piese realizate de cele mai renumite manufacturi ale timpului. Tabloul interioarelor de locuințe boierești, cu diversitatea pieselor de lux, care încântă privitorul de astăzi prin rafinamentul lor, poate fi întregit de noi descoperiri arheologice sau prin punerea în circuitul științific a unor piese provenind din patrimoniul marilor familii istorice, dar și prin valorificarea diverselor colecții muzeale.

⁷⁴ Marius Chelcu, *O instituție de ocrotire a copilului de la sfârșitul secolului al XIX-lea: Orfelinatul „Procopie Florescu”*, în Cătălina Mihalache, Leonidas Rados (editori), *Educația publică și condiționările sale (secolele XIX-XX)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015, p. 273.

⁷⁵ V. Rășcanu, Gh. Gh. Năstase, St. Bârsan, Gh. Băileanu, *Istoricul spitalului orășenesc clinic de adulți din Iași. În cadrul evolutiv al fostelor așezăminte Sf. Spiridon*, vol. I, Editura Medicală, București, 1956, p. 446-447.

⁷⁶ Gh. Cantea, *op. cit.*, p. 127, pl. CIII/1-2.

⁷⁷ Sorin Iftimi, *Palatul Culturii din Iași. O retrospectivă istorică*, în Dumitru Ivănescu, Cătălina Mihalache (eds.), *Patrimoniu național și modernizare în societatea românească: instituții, actori, strategii*, Ed. Junimea, Iași, 2009, p. 263.

⁷⁸ Dan Dumitru Iacob, *Catagrafiile de avere – surse importante pentru istoria socială*, în RIS, X-XII, 2005-2007 (2009), p. 195.

*English Faience of the 19th century in the collections
of Moldavia's History Museum of Iași (II)
(Abstract)*

The current paper continues the series of studies dedicated to the faience vessels discovered over time and preserved in the collections of the History Museum in Moldavia. I have analyzed six tableware items (small and large plates) and a bedpan, an item that is part of the sanitary objects. The first plate, printed with the "Chantilly" pattern, is attributed to the John Thomson (& Sons) manufacture of Annfield Pottery in Glasgow and it was produced in the period 1865-1884. The second item – manufactured by Kannreuther Frauer & Co. of Birmingham – has an Oriental-inspired decoration. This company also manufactured decorative vessels with scenes inspired from the Romanian Independence War (1877-1878), as well as from the culture of the Romanian people. The same Oriental composition is also approached on the third plate (in the catalogue's order) by the Lindner & Co manufacture. Present on the Romanian market even before 1847, the company produced in 1868 vessels decorated with images from Romanian space (images of urban and ecclesiastical centres). The same manufacture is believed to have produced the fourth plate, depicting a romantic scene specific to Victorian decorative art. Two other vessels with the same figurative composition – the first black and second flow blue – do not feature a producer's trademark, reason for which they cannot be ascribed to any pottery workshop. The bedpan – preserved in a fragmentary state but restored – was manufactured by the same company of Birmingham, Kannreuther Frauer & Co. I noted that the decoration used for the bedpan – whose name has not been identified thus far – was also approached by the Lindner & Co manufacture, which produced plates decorated with similar images in monochrome chromatics. Hence, it may be mentioned that the Romanian market was a preferred area for English companies in terms of faience products, whose popularity had increased in the Iași area, following an education process in this respect provided by better living standards and by the emergence of salon etiquette, as well as by the generalization of certain aesthetic tastes.

Cuvinte cheie: *Iași, manufactură englezească, faianță, porțelan, epoca victoriană, imprimare prin transfer*

Keywords: *Iași, English manufacture, faience, porcelain, transfer printing*

List of Illustrations

- Fig. 1.** Small plate with “Chantilly” model, attributed to the manufacture of John Thomson (& Sons) of Annfield Pottery.
- Fig. 2.** Small plate with “Chantilly” model – detail of the model stamp.
- Fig. 3.** Plate produced by Kannreuther Frauer & Co.
- Fig. 4.** Plate produced by Kannreuther Frauer & Co – detail of the producer’s trademark.
- Fig. 5.** Plate produced by Lindner & Co.
- Fig. 6.** Plate produced by Lindner & Co – detail of the producer’s trademark.
- Fig. 7.** Plate produced by Lindner & Co.
- Fig. 8.** Plate produced by Lindner & Co – detail of the producer’s trademark.
- Fig. 9.** Plate printed with a romantic scene – unknown model and producer.
- Fig. 10.** Plate printed with a romantic scene – unknown model and producer.
- Fig. 11. a, b.** Bedpan produced by Kannreuther Frauer & Co.
- Fig. 12.** Bedpan – detail of the producer’s trademark.

Fig. 1. Farfurioară cu modelul „Chantilly”, atribuită manufacturii John Thomson (& Sons) of Annfield Pottery

Fig. 2. Farfurioară cu modelul „Chantilly”,
detaliu cu ștampila modelului

Fig. 3. Farfurie produsă de Kannreuther Frauer & Co

Fig. 4. Farfurie produsă de Kannreuther Frauer & Co,
detaliu cu marca de producător

Fig. 5. Farfurie produsă de Lindner & Co

Fig. 6. Farfurie produsă de Lindner & Co,
detaliu cu marca de producător

Fig. 7. Farfurie produsă de Lindner & Co

Fig. 8. Farfurie produsă de Lindner & Co,
detaliu cu marca de producător

Fig. 9. Farfurie imprimată cu o scenă romantică,
model și producător necunoscut

Fig. 10. Farfurie imprimată cu o scenă romantică,
model și producător necunoscut

a

b

Fig. 11, a, b. Oală de noapte produsă de Kannreuther Frauer & Co

Fig. 12. Oală de noapte – detaliu cu marca de producător